

RUSZOLY JÓZSEF

Önkormányzat és rendőrség

Adalékok a szegedi rendészeti szervezet dualizmus kori történetéhez (1872—1918)

1. A rendőrség szervezete és működése Szegeden folyamatosan foglalkoztatta közvéleményt és a közgyűlést egyaránt; ez volt a legtöbbet tárgyalt szakigazgatási ágazat. A szegedi rendőrség, ha nem is volt tökéletes, az 1870-es években még korszerűnek számított; különösen a bel- és külterületi egységek különválasztásával, utóbbiaknak "katonai lábra" helyezésével. A Szegedi Híradó így is többször megpendítette az államosítás, az *államrendőrség* bevezetésének gondolatát.¹

Az 1879. évi nagyárvízet követően romolván a közbiztonság, az akkor mindössze 32 személyt számláló rendőrlegénység létszámának emelését, valamint a bejelentési kötelezettség (átmeneti) bevezetését követelte a Szegedi Napló; ez utóbbi meg is valósult, hiába igényelte viszont a cikkíró a katonaság éjjeli őrjárait, a katonai őrséget még a városházától is visszavonta az illetékes helyőrségi parancsnok.² 1879/80 fordulóján a közgyűlést is foglalkoztatta a belterületi rendőrség szervezete; Enghy Kispéter Imre indítványozta a rendőrségnek városrészekbe történő széttagolását³; ez egyébként is egybeesvén a kiküldött bizottság elképzeléseivel, annak javaslatára a közgyűlés el is határozta, hogy a városrészekbe szétosztott újonnan megállapított létszámú rendőrség a tűzoltóság részére laktanyákat építtet. Így is maradt még megoldatlan kérdés. Bizonytalan volt a főkapitány és a rendőrlegénység között mintegy közvetítő szerepet játszó *rendőrbiztosok* (másutt: csendbiztosok) hatásköre, akik — hiába vonták kétségbe *bivatalt* (értsd: hatósági) jellegüket — ténylegesen önálló funkciókat gyakoroltak, pl. nyomzásokat végeztek, persze sok hibával. Addig is, míg megvalósul az állami rendőrség, az egyik cikkíró a

---

¹ —r —y: Néhány őszinte szó a rendőrségről (Vonatkozással a közigazgatási törvényjavaslatra). SZH 1875. dec. 5.; Rendőri viszonyainkról. SZH 1876. jan. 16.

² (K.): A közbiztonság. SZN 1879. szept. 28.; (K.): A közbiztonság hanyatlik. SZN 1879. okt. 25.

³ CSML Szeged th. biz. jkv. 1879:489.

rendőrséget részletesen szabályozó szabályrendelet megalkotását sürgette, amely többek között e rendbiztosokként is emlegetett városrészi rendőri vezetők hatáskörét is szabályozta volna.⁴ Muskó Sándor kir. ügyész megfogalmazta és közzé is tette ennek tervezetét⁵.

A rendőrség hatáskörének és működésének szabályzatba foglalása később is többször fölvetődött. 1887. május 17-én tárgyalta a tanács Pillich Kálmán indítványát, amely a város belterületén alkalmazott 81, valamint a külterületen foglalkoztatott 28 rendőr jobb beosztását, valamint *szolgálati szabályzat* megalkotását sürgette. Ez utóbbi kapcsán a tanács megállapította, hogy az illetékes tanácsi ügyosztály már készíti is ezt, ezért napirendre térést javasolt a közgyűlésnek, amit az el is fogadott (1887:115.).⁶ Majd két évtized múltán, 1903-ban ugyancsak Pillich Kálmán indítványozta, hogy a törvényhatósági bizottság alkossa meg a rendőrség *ügyviteli szabályzatát*. Rainer József rendőrfőkapitány ennek elutasítását indítványozta, mondván: a városi szervezeti szabályzat VIII. fejezete tartalmaz mindent, ami statutumba való, "a rendőrkapitányi hivatal hatáskörébe utalt hatósági teendők ügyében az egyes tételes törvényekben, kormány- vagy helyhatósági szabályrendeletekben vagy az eljárás előírva s azok szabályszerű ellátásáért [...] a rendőrfőkapitány a felelős". A tanács javaslatára a törvényhatósági bizottság 1904. február 3-án 1904:54. sz. határozatában fölírta a belügyminiszternek, hogy az 1901:XX. tc. 34. §-a alapján kibocsátandó törvényhatósági ügyviteli szabályzatban a rendőrségi ügyvitelről is intézkedjék. (A közigazgatási bizottsági ügyvitelt a 127 000/1902. BM sz. rendelet, az árvászéki ügyvitelt pedig a 128 000/1902. BM sz. rendelet szabályozta.) Tisza István belügyminiszter 23 716/1904. BM Eln. sz. válaszában igenlően válaszolt erre: az év folyamán kiadandó a *városi ügyviteli szabályzat* a városi rendőrség ügyvitelével is foglalkozik majd⁷. E szabályzatot forrásainkban nem találni.

Pálffy József törvényhatósági bizottsági tag, a későbbi polgármester 1906-ban – többek között – egy rendőri szolgálati pragmatika és a rendőrségi szervezeti szabályzat sürgős elkészítését indítványozta; ez az 1906. szeptemberi közgyűlés elé került.⁸ Szabályrendelet e kérdésekről most nem jött létre. Szomogyi Szilveszter főkapitány – majdan ugyancsak polgármester – *utasításában* oktatta ki a rendőrlegénységet tudni- és tennivalói felől. A füzet nincs meg; a Szegedi Napló részletesen ismertette a megszólításra és figyelmeztetésre, az előállításra, a bekísérésre, a fegyverhasználatra, a személymotosásra és a házkutatásra vonatkozó részeit.⁹

---

⁴ (y.): A szegedi rendőrség reformjáról. SZH 1880. febr. 18.

⁵ Szeged sz. kir. város rendőrségének szabályzata. Kidolgozta Muskó Sándor. SZN 1880. jún. 5., 8., 9., 10.

⁶ CSML Szeged tan. ir. 10 673/1887. lt.

⁷ Uo. 809/1904. lt.

⁸ A rendőrség újjászervezése. SZN 1906. aug. 18.

⁹ Utasítás a rendőrségnek. A főkapitány rendelete. SZN 1908. már. 12.

2. A rendőrség átfogó reformjára nem, csupán kiegészítésére, bővítésére került sor, ahogyan az élet hozta magával, olykor viszont egy-egy idejétmúlt tisztséget meg is szüntettek. A lényegesebb változások a következők voltak.

Bár az 1869:IV. tc. elvileg elválasztotta az igazságszolgáltatást a közigazgatástól, későbbi törvények mégis bíraskodási jogot is ruháztak az önkormányzati közigazgatásra. E feladatokat Szegeden a rendőrség keretein belül oldották meg. Különösen kiemelendő itt az 1877:XXII. tc., amely a *kisebb polgári pereket*, valamint az 1880:XXXVII. tc., amely a *kihágási eljárást* ruházta a törvényhatóságokra. Az előbbire éppen az 1878. évi tisztújítás előtt kerülvén sor, jó alkalom volt egy *második alkaptányi (községi bírót)* tisztség létesítésére. 1880-ban az is bonyolította helyzetet, hogy valamennyi statutumot hozzá kellett idomítani a kihágási kódexhez, össze kellett őket gyűjteni s a belügyminiszterhez záros határidőn belül felterjeszteni.¹⁰ Az ügyvel megbízott jogi szakbizottság, ha sürgetésre is, eleget tett feladatának, s egy új *első alkaptányi* tisztség szervezését javasolta kihágási bíróként, aki mellé egy "írnoki állomás" létesítése is szükségessé vált. A közgyűlés 1880. november 28-án elfogadván ezt, az állásszervezést Tisza Lajos királyi biztoshoz, a szabályrendeletekre vonatkozó részt pedig a belügyminiszterhez terjesztette fel a tanács.¹¹

A kihágási ügyekben eljáró első alkaptány, Koczor János fizetését az 1898. június 23-i közgyűlés nagy munkaterhére tekintettel – a tanács ellenzése dacára – 1200 forintról 1800 forintra emelte,¹² mivel azonban ezt a belügyminiszter nem hagyta jóvá, 1899-ben maga a tanács javasolta: nyilvánítsák az első alkaptányt *főkapitányhelyettesé*, s így növeljék fizetését 1500 forintra. Ez meg is történt.¹³

1885-ben a *vásárbiztosi* állást megszüntetve a kapitányi hivatalt egy új osztályjegyzővel bővítette a törvényhatósági bizottság.¹⁴ 1888-ban az egyesítés (1880) óta működő újszegedi rendőrbiztosi állást törölték el, a belvárosi rendőrkerülethez csatolván e városrészt is. Ezzel egyidejűleg a városházán szolgálatot teljesítő s a gondnoki föladatokat is ellátó *várnagyot* mint másodbiztost a belvárosi rendőrbiztos mellé segítségül állították, aki e minőségében a belvárosi biztosi kerületben a rendőrbiztosi teendőket is ellátta. Mivel így egyszersemind a városi biztosi feladatoknak nem tehetett eleget, azokat a köztisztasági felügyelőre bízták.¹⁵

1904. március 6-án Lantos Béla, az Újszegedi Nép kör elnöke az egyesület nevében az akkor mintegy 2500 lelket számláló fiatal városrész közbiztonságának erősítése céljából önálló rendőrbiztosi kerület fel-(illetve:

---

¹⁰ *Tóth Pál*: A városi tanács szorult helyzetéről. SZN 1880. szept. 4.; CSML Szeged tan. ir. 7357/1880. lt.

¹¹ CSML Szeged th. biz. jkv. és ir. 1880:493.

¹² Uo. 1898:230.

¹³ Uo. 1899:161.

¹⁴ Uo. 1885:333.

¹⁵ CSML Szeged tan. ir. 13 015/1888. lt.

vissza-) állítását kérte. Rendőri ügyekben a belvárosba való bejárákálás hosszadalmassága mellett különösen alátámasztotta kérelmüket a városrész iparának föllandulése: az "új és nagy üzemű fűrészgár" beindulása, mellyel immáron három nagy gár működött ott, "több száz gyári munkást" foglalkoztatva; nem is szólva az akkor nagy forgalmú újszegedi állomás közbiztonságáról. Kószó István 1904 októberében megsürgette az Újszegedi Nép kör kérvényének elintézését. A szervező bizottság végül 1905. április 15-én egy *segédrendőrbiztos* státus létesítését mondta ki szükségesnek, megtoldva még két másodosztályú rendőri állás szervezésével. A tanács 25-én támogatólag a törvényhatósági bizottság elé terjesztette az ügyet. A közgyűlés 1905. április 25-én fogadta el a javaslatot, melyhez a Belügyminisztérium 1905. július 27-én adta hozzájárulását. (Rajtuk kívül természetesen már korábban is voltak rendőrök Újszegeden.)¹⁶

3. Az 1890-es évek közepén egyébként ismét egyre többet lehet hallani a *szegedi rendőrség átfogó reformjáról*. Cserő Ede a fogyatékoságokat elősorban a detektív testület és a bejelentő hivatal hiányában, valamint a rendőlegénység alacsony számában, nemkülönben a kritikán aluli, zsúfolt elhelyezésben látta. Szükségesnek tartotta a létszámuknak legalább 200-ra való fölemelését.¹⁷

A rendőrség általános fejlesztésére 1895-ben Rainer József főkapitány tett átfogó javaslatot, amely aztán a szervezeti szabályzat 1896. évi átfogó módosításának munkálatába került be. A főkapitány módosítási javaslatában kérte:

1. egy harmadik alkapitányi állás szervezését, főként közbiztonsági és nyomozási feladatok ellátására,

2. két rendőrbiztos, két rendőr-őrparancsnoki, valamint négy első- és tíz másodosztályú rendőri állás létesítését az alsó- és felsővárosi túl nagy rendőrbiztos kerületek megosztása céljából;

3. a bel- és külterületre egy-egy közigazgatási *végrehajtói* állás szervezését;

4. az első alkapitány (a kihágási bíró) fizetésének emelését 1500 + 300 forintra.¹⁸

Az 1900. január 1-jén életbelépő Bünvádi Perrendtartás a nyomozás terén újabb feladatokat rótt a szegedi rendőrségre is. Ezért egy új alkapitánnyal, írakkal, valamint hat "polgári" rendőr tiszttel (detektívvel) növelték létszámát.¹⁹ Megjegyzendő, hogy a főkapitány már eleve két új alkapitányi és három írnyi állást szeretett volna létesíteni a bünygyi osztályban, mivel pedig a szervező

---

¹⁶ Uo. 11 954/1904. lt.

¹⁷ Cserő Ede: A szegedi rendőrség. SZH 1894. máj. 24., 25.; vö. A rendőrségi szütere n titkai. SZN 1900. jan. 7.

¹⁸ A rendőrség újjászervezése. A kapitányi hivatal módosításának javaslata. SZH 1895. nov. 29.

¹⁹ A rendőrség újjászervezése. SZH 1899. okt. 3.; Hivatalszervezések és a tanyai kapitányok sorsa. SZN 1899. okt. 4.; A szervezőbizottság ülése. SZH 1899. nov. 8.; Nagy városi kérdések. SZN 1899. nov. 8.; CSML Szeged th. biz. jkv. 1899:493.

bizottság Kulinyi Zsigmond javaslatára 1899. november 7-én igényeit az előbbiekre korlátozta, fél év múltán a nagy munkateher miatt mégis csak egy új alkaptányi és egy jegyzőkönyvvezető írni állás létesítését kérte, amit ekkor a szervező bizottság már elfogadott.²⁰

Alsóváros 32 000 lakosnak otthont adó nagy rendőrbiztos kerületére mindössze 14 rendőr esvén az élet- és vagyonsbiztonság rossz volt, ezért az ottani városi képviselők 1906-ban indítványt tettek a Kolozsvári téren egy új rendőrlaktanya építésére, s ott egy segédrendőrbiztos, valamint nyolc rendőr helyezésére.²¹

Az 1906:592. sz. határozatával a közgyűlés 1906. november 30-án a főkapitány és helyettese kivételével a kapitányi hivatalban tevékenykedő rendőrtisztviselőket – alkaptányokat és osztályjegyzőket – megfelelő rendben teljesítendő egérsnapos *inspekciós* szolgálatra kötelezte, a "rendőri és bűnügyi jelentések és panaszok elfogadása és szükség esetén az eljárásnak rögtöni folyamatbátétele végett". Ekkor, a Bp. követelményei nyomán vált modern rendőrséggé az addigi, feudális kori eredetű szegedi policia!²²

Somogyi Szilveszter főkapitány igyekezett első osztályú rendőrökkel fejleszteni a rendőrséget, melynek létszámát 80-ról legalább 150-re akarta emelni. A pénzügyi bizottság 1908 szeptemberében ezt elvileg elfogadván, 1909-re hozzájárult 22 új rendőri állás létesítéséhez. Ugyanez a testület egy év múltán újabb 14 rendőr beállításába egyezett bele.²³ A rendőrség ügye is elsősorban pénzügyi kérdés volt. A főkapitány a Szegedi Híradó 1909. karácsonyi számában elég vigasztalan képet adott apparátusáról. Az ideális állapot elérésére 300 rendőr (!) alkalmazását tartotta szükségesnek, de a közbiztonság elfogadható szintje is – az akkori 110 helyett – legalább 150-160 rendőrt igényelt volna. A nagy külterületekre a 16 lovas rendőrt nem tartotta elegendőnek; őket csendőrökkel kívánta felváltani. Fontosnak mondta a *bejelentő hivatal* létesítését. Panaszkodott helyettesének, s a kihágási bírónak nagy munkaterhére, aki évente mintegy 7000 ügyet intézett el. A rendőrség szétszórt elhelyezését rossznak, a városházi (rendőrségi) fogházat pedig túlszűfoltnak tartotta. Tizenöt cellájába átlagban 40-50 foglyot, évenként 3600-3800 személyt őriztek.²⁴

A főkapitány 1910 végén a kapitányi hivatla új beosztását tervezte. Szalay József főkapitányhelyettes vezetésével egy közigazgatási ügyosztályt tervezett, melybe az iparügyek is beletartoztak, s melynek vezetője a tanácsban referálási joggal rendelkezett. Emellett a bűnügyi osztály vezetője Szakáll József alkaptány, kihágási bíró Temesváry Géza alkaptány, iparhatósági biztos Fodor Jenő

---

²⁰ Újabb kiadások a városnál. SZH 1900. jún. 7.

²¹ Indítvány a rendőrség szaporításáról. Alsóváros új rendőrlaktanyát kér. SZH 1906. szept. 5.

²² CSML Szeged th. biz. ir. 1906:591.

²³ A rendőrség fejlesztése. Szaporítják a rendőrséget. Szeged és Vidéke 1908. szept. 24.; A rendőrség fejlesztése. SZN 1909. okt. 5.

²⁴ A rendőrség szervezete. Elmondja: Somogyi Szilveszter dr. főkapitány. SZH 1909. dec. 25.

alkapitány, a cselédügyi osztály vezetője pedig Follráth Gyula első alkapitány lett.²⁵

4. A *rendőrség államosítása* az 1860-as – 70-es évek óta visszavisszatérő témája volt a városnak. A városi rendőrség egyre több pénzbe kerülvén, Szeged – miként más városok – a főváros példájára (1881) szívesen lemondtak volna önkormányzatuk e terhes intézményéről. Ha a miniszter adatokat kért a rendőri kiadásokról, elég volt ahhoz, hogy a közeli államosításban reménykedjék a város.²⁶

1908 májusában, amikor Kolozsvár is kérte rendőrsége államosítását, D'Hauer Jenő és több más törvényhatósági bizottsági tag Szegeden is indítványt tett arra, hogy a közgyűlés utasítsa a tanácsot: írjon föl a kormányhoz és az országgyűlés két házához az itteni rendőrség államosítása érdekében. Az indítvány szerint az államrendőrség Szeged belterületén a főkapitányon és a szükséges számú rendőrtisztviselőn túl két rendőrfelügyelőt, tíz rendőrőrmestert és legalább 160 közrendőrt számlált volna, akik közül egy felügyelő, négy őrmester és negyven rendőr lovasított volna. Somogyi Szilveszter főkapitány és a tanács egyetértvén az indítvánnyal, az a május 28-i közgyűlés elé került, ahol Pap Róbert ellenzéki városatyja az *autonómia* védelmében napirendre térést indítványozott, a többség azonban ezt elvetve elfogadta az államosítás iránti lépésre tett indítványt, ill. tanácsi javaslatot.²⁷ A rendőrség államosítását Justh Gyula képviselőházi elnök is ellenezte. Az államosításhoz persze a kormány sem rendelkezett elegendő anyagiakkal, így az ügy 1918 előtt még többször fölvetődött ugyan, megvalósítására azonban nem került sor. 1910-ben bekerült a trónbeszédbe is mint megoldandó kérdés; rendőrminisztériumról, országos főkapitányról és rendőrkerületekről is beszéltek.²⁸ Az államosítás tervezetét Miskolcny László budapesti rendőrkapitány dolgozván ki, azon egy szakmai grémium olyan módosítást tett, hogy a másodfokú főkapitányságokat a kir. ítélőtáblák székhelyein állítsák föl, a tábla területére vonatkozó illetékességgel. Közéjük tartozott Szeged is.²⁹

1912-ben a belügyminiszter adatokat kért: milyen létszámmal kellene kiegészíteni a szegedi rendőrséget ahhoz, hogy teljes értékű legyen. A tanács ezúttal – lévén az állam pénzéről szó – nem túlozta el a várható kiadások összegét...³⁰ Gondolni kellett persze arra is, hogy az államosított rendőrség nem fog majd a tág értelemben vett rendészet minden hagyományos területével, pl. a szegényüggyel, az illetőségi ügyekkel, az állategészségüggyel és az iparüggyel foglalkozni, s a rendőröket sem lehet majd mindenféle közigazgatási kiegészítő

---

²⁵ A szegedi rendőrség reformja. Új beosztás. SZN 1910. dec. 6.

²⁶ A szeged-városi rendőrség államosítása. SZH 1895. júl. 3.

²⁷ Államrendőrség Szegeden. D'Hauer Jenő indítványa. SZH 1908. máj. 18.; A szegedi rendőrség államosítása. SZH 1908. máj. 21., 27., 28., jún. 7.

²⁸ A rendőrség államosítása. SZN 1910. jún. 29.

²⁹ Állami rendőrfőkapitányság Szegeden. SZN 1911. ápr. 2.

³⁰ A szegedi rendőrség államosítása. SZN 1912. febr. 6.

munkára, pl. kézbesítésre alkalmazni.³¹ A világháború ezt is levette a napirendről; az ügy – egy elkészült törvényjavaslatról való híradás alakjában – 1918-ban még fölbukkant ugyan, megvalósítására azonban a Horthy-korszakra (1919) maradt.³²

5. Ki gondolta volna, hogy a Víz után bevezetett, de anyagiak híján valószínűleg hamar abbahagyott bejelentkezési rendszer megvalósítását, egy a lakváltozásokat nyilvántartó *bejelentési hivatal* felállításának tervét a nemrég kiadott emlékirásáról ismert Kovács – helyesen: Kovács – István építőmester már 1886-ben kidolgozta, s bár szerinte az erre a célra alkalmazandó két hivatalnok bérét, valamint az intézmény egyéb fönntartási költségeit a bejelentési díjából egykönnyen lehetett volna fedezni, terve sokáig csupán terv maradt.³³ Cserő Ede 1894-ben a rendőrség nélkülözhetetlen elemének tartván a *bejelentő hivatalt*, úgy vélekedett, hogy föllállítását a szegényügy kapcsán a város egyszer már tervezte, ám a Belügyminisztériumban felejtették (!?) a tervezetet...³⁴ 1900 októberében a Szegedi Híradó arról tudósított, hogy Széll Kálmán belügyminiszter állítólag elrendelte a nagyobb városokban a bejelentési rendszer bevezetését, a szegedi bejelentő hivatal ügye azonban tovább halasztódott.³⁵

Végül is 1908-ban szánta rá magát Somogyi Szilveszter főkapitány, hogy a fővárosban, Pozsonyban, Aradon, Debrecenben és más városokban tett tanulmányútja nyomán – ezekben ugyanis már volt bejelentő hivatal – kidolgozzon egy szabályrendelet-tervezetet, amelyet elsőként a törvényhatósági bizottság jogi bizottsága vitatott meg 1908. június 23-án. E bizottság Dobay Gyula észrevételei alapján azon csak kisebb, stiláris módosításokat tett. A tervezet a bejelentési kötelezettséget mind a bel-, mind a külterületre kiterjesztette; mindenkire, aki legalább 24 órát töltött Szegeden, kivéve a katonákat, honvédeket és csendőröket, ám szállásadók ők is kötelesek voltak bejelenteni.³⁶

Az 1908. október 2-i közgyűlés 1908:555. számon, a tanács 34 877/1908. sz. javaslatára, Dobay Gyula módosításával, el is fogadta a *rendőri bejelentési kötelezettségről* szóló, a hivatal személyzetét és szervezetét módosítandó szervezeti szabályzatra hagyó szabályrendeletét.

Ez utóbbi kérdéseket több mint egy év múlva (!), az 1909. október 25-i szervező bizottsági ülés tárgyalta meg. Noha a bejelentési kötelezettségről a közgyűlés már határozott, a bizottság többsége elvileg nem pártolta a rendőrség keretében egy új, bejelentő hivatal felállítását. Somogyi Szilveszter főkapitány mint az ügy előadója hivatalvezetőként egy újabb rendőr alkapitányi állás szervezését javasolta, aki mellé 4 írnoknak, 6 nyugdíjasnak, 2 kézbesítőnek és 1

---

³¹ Ha államosítják a rendőrséget. DM 1913. ápr. 18.

³² A rendőrség államosítása. SZN 1918. júl. 11.

³³ Újdonságok. Bejelentési hivatal Szegeden. SZN 1886. márc. 6.

³⁴ Cserő Ede: A szegedi rendőrség. SZH 1894. máj. 24.

³⁵ Bejelentő hivatal Szegeden. SZH 1900. okt. 20.; A szegedi bejelentő hivatal. SZH 1900.

dec. 19.

³⁶ A bejelentő hivatal. SZN 1908. júl. 24.

hivatalszolgának az alkalmazását tartotta szükségesnek. Az összes tervezett évi kiadás 14 423,60 koronára (K.) rúgott, amelyből 5090 K. dologi jellegű volt; ehhez járult még a kibérlendő helyiségek bére, amellyel együtt mintegy 21 000 K. lett volna az évi teljes kiadás. Mindez a főkapitány szerint elsősorban a jobb *közbiztonság* érdekében.

Olbáth Lipót hevesen kikelt az új hivatal ellen, mondván: az "a rendőrállam egyik szerve, már pedig mi nem vagyunk és nem akarunk rendőrállam lenni". Szerinte Szegeden mindenki megtalálható, hiszen az iparosok az iparhatóságnál, a kereskedők a kamaránál, a munkások a munkásbiztosító pénztárnál nyilván vannak tartva; sőt az adóhivatal, a posta és a rendőrség is ismer mindenkit. Aradon ugyan van bejelentő hivatal, a közbiztonság mégis sokkal rosszabb, akik ugyanis a hatóság előtt rejtve akarnak maradni, úgysen fogják magukat bejelenteni, vagy hamis nevet vallanak be. Perjéssy László vele szemben azt hangoztatta, hogy igenis szükség van a bejelentő hivatalra, mint lakcímnnyilvántartásra is a 120 000 lakosú Szegeden. Taschler Endre főjegyző elvileg nem ellenezte ugyan a hivatal megszervezését, azt azonban a rendőrkapitányi hivatal meglévő személyzetével megoldhatónak vélte. Javasolta, hogy a polgári rendőrök (detektívek) által a nyomozásban feleslegessé tett kerületi rendőrbiztosokat rendeljék be a hivatalba, a tanyákon viszont ne vezessék be ezt az intézményt. A külterületi bejelentési kötelezettség mellőzése mellett volt Rózsa Izsó is; ő elfogadta ugyan a főkapitány személyi igényeit, ám a dijnoki állomásoknak a munkához igazodó fokozatos betöltését javasolta. Wégmán Ferenc is a külterületi bejelentések ellen volt. Igen érdekes volt a főkapitánynak a *rendőrbiztosok* sokoldalú – huszonkét pontig terjedő – feladatkörére vonatkozóan Taschler Endrének adott válasza, mellyel azt kívánta bizonyítani, hogy ha ők nem is folalakoznak a szűken vett közbiztonsággal vagy a bűnügyi nyomozások ügyeivel, jócskán akad még közigazgatási-rendészeti jellegű, külön-külön kicsinynek tűnő hatáskörük (pl. különféle bizonyítványok kiállítása), melyek a minőségben való működésüket nélkülözhetetlenné teszik. Egyelőre kitarított a bejelentési kötelezettségnek a külterületi lakosságra való kiterjesztése mellett; "ha már bejelentő hivatalt állítunk fel – mondta – az egész város lakossága legyen ott nyilvántartva". A napidíjas személyzet fokozatos feltöltésének szükségességét elfogadta. A bizottság végül is – bár elvi fenntartását hangoztatta – Olbáth Lipót ellenzésével magáévá tette a főkapitányi javaslatot.

E bizottsági ülés nyomán – miután a Szegedi Napló is újból "megszellőztette" az ügyet³⁷ – a tanács két előterjesztést tett a törvényhatósági bizottságnak. 1909. december 28-án 45 483/1909. számon javasolta az említett *személyzet* elfogadását, s a bejelentő hivatalnak a rendőrfőkapitány hatásköre alá helyezését, amit azzal indokolt, hogy az intézménnyel kapcsolatos kihágások (pl. csavargás, tilos koldulás, tilos visszatérés) elbírálása "a közrend különös hasznára e hivatal közvetlen felügyeletével megbízott egyén által eszközölhető". A kihágási rendőrbíráskodás egy részét is átvénné tehát e hivatal vezetője. Ez

---

³⁷ Félbemaradt ügy. Még egyszer a bejelentő hivatal. SZN 1909. dec. 25.

különösen azért volt indokolt, mert a városban addig is évente több mint 6000 kihágási ügy fordulván elő, az új, több alakszerűséget tartalmazó kihágási eljárás életbeléptetésével ezeket a főkapitányhelyettes egymaga ügysem intézhethé el.

Az 1909. december 29-én kelt 50 156/1909. sz. tanácsi végzés viszont az 555/1908. sz. közgyűlési határozatot úgy javasolta módosítani, hogy a külterületi bejelentési kötelezettség megszüntetését indítványozta közgyűlésnek, elsősorban a tanyavilág nagyságára, szétszórtságára, az utaknak olykor nehezen járható állapotára tekintettel. A bejelentő hivatal célját úgylis inkább a nagyobb mobilitású belterületen érheti el; a tanyai lakosság kevésbé változik, s csupán természetes szaporodással, nem pedig beköltözéssel (is) növekszik.

E tanácsi előterjesztések nyomán a közgyűlés 1910. január 5-én (1910) 1911:733. számon módosította a szervezeti szabályzatot, s egyben kimondta, hogy mivel a bejelentő hivatal felállítását úgylis összeírásnak kell megelőznie, a lakosság felesleges zaklatását elkerülendő ezt az 1911. január elején esedékes népszámlálással érdemes összekötni. Az 1910:734. sz. határozat pedig módosítva az 555/1908. alaphatározatot, a külterületi lakosok bejelentési kötelezettségét megszüntette.

Bár a Szegedi Napló ez év nyarán már azt is tudni vélte, milyenek lesznek a bejelentő személyi kartonjai³⁸, a bejelentési statutum jóváhagyása egyre késett. A csak 1910. június 24-én fölterjesztett 1910:734. sz. határozatra végül 1910. december 17-én adott 102 458/1910/V-a. számon elutasító választ a Belügyminisztérium. Eszerint az 1879:XXVIII. tc. 23. §-a a belügyminisztert hatalmazza föl azzal, hogy a törvényben körülírt bejelentési kötelezettséget esetről esetre a törvényhatósági jogú és más nagyobb városokban bevezesse, azt tehát helyhatóságilag intézményesíteni nem lehet, a törvényhatóságot csupán a hivatal szervezetének és ügykezelésének szabályrendeleti megállapítása illeti meg. Fölszólította tehát a várost: tegyen jelentést arról, hogy az említett törvényben körülírt bejelentési kötelezettséget milyen, a helyi viszonyoknak megfelelő módosítással kívánja bevezetni; ezek azonban a törvény lényeges rendelkezéseivel ellentétben nem állhatnak.

Somogyi Szilveszter ezzel szemben azt az álláspontot képviselte, hogy az említett törvényhely nem teszi a belügyminiszter kizárólagos jogává a bejelentés intézményeknek az említett városokban való bevezetését. Ezzel a törvényhatóság is élhet, legalább is kezdeményezheti.³⁹ Elfogadta ezt az álláspontot az 1911. január 27-i közgyűlés is (1911:41.), amely – hivatkozván statutumalkotási jogára (1886:XXI. tc. 2. §) s az e körben a törvény által biztosított belügyminiszteri felügyelet lehetőségére – az időközben megejtett népszámlálás elmúltán szükséges módosítást a 13. §-ba beiktatván, ismét kérte bejelentési szabályrendeletének jóváhagyását.

Az ügy nem akarván haladni a Szegedi Napló 1912. május 5-én kifejezetten fölhívta Lázár György polgármestert: "igen helyesen tenné és a város

---

³⁸ Milyen lesz a bejelentő? SZN 1910. júl. 22.

³⁹ A szegedi bejelentő hivatal. SZN 1911. jan. 18.

érdekében lévő lenne, ha a bejelentő hivatal jóváhagyásának kisürgetésére is fordítana egy kis időt".⁴⁰

A tanács 46 851/1912. számon terjesztette az 1912. november 27-ei közgyűlés elé a Belügyminisztérium 1912. november 5-én kelt, 151 549/1912. sz. válaszát, melyben tévesnek minősítette az 1911.41. sz. közgyűlési határozatban az 1879:XXVIII. tc. 23. §-ának értelmezésére vonatkozóan kinyilvánított álláspontot, s ismételten föl hívta a Várost: kezdeményezze nála az említett törvény hatályának rá való kiterjesztését; jelezze azokat az eseteket, amelyekben el akar térni a fővárosi bejelentési rendszertől. A közgyűlés a tanács javaslatára 1912:694. számon arra kérte a minisztériumot, hogy a bejelentési kötelezettséget csak a város belterületére terjessze ki. A tanács említett határozatában a már korábban elfogadott, de jóvá nem hagyott szabályrendeletek alapján további különlegességeket is megfogalmazott, s mindezeket 1913. április 18-án 23957/1913/III.a. számon a miniszter helyett Jakabffy államtitkár is elfogadta. A felterjesztésnek a válasszal megegyező 2. pontja kimondta, hogy Szegeden a "bejelentési intézmény kezelése céljából a rendőrhatalóság kebelében, de külön állásokkal szervezendő bejelentő hivatal élén az 1912:LVIII. tc. értelmében a VIII. fizetési osztályba sorozott I. oszt.[ályú] rendőrkapitány áll. Személyzete áll a XI. fizetési osztályba sorozott 4 segédnyilvántartóból — akiket a rendőrkapitánnyal együtt életfogytiglan a főispán nevez ki —; továbbá a város polgármestere által alkalmazandó a kézbesítő[ből], 1 hivataloszolga[ból] és napidíjas írnokból".

A minisztériumi engedélyezés birtokában is késett az ügy, melyért a tanács továbbra se nagyon rajongott; ezért aztán, mikor Balogh Károly pénzügyi tanácsnok a tanácsban javaslatot tett egy városi *statisztikai hivatal* fölállítására, a főkapitány ellene mondott, inkább a bejelentő hivatalra vállalva át a statisztikai adatok gyűjtését is.⁴¹

Bár a minisztériumi leiratban a bejelentési hivatal 1913. november 1-jével való felállításáról volt szó, a tanács tovább késleltette az ügyet. Nem volt rá pénz, s a rendőrség államosítását amúgy is közel érezvén, nem akart 20 000 koronát hiába kidobni az ablakon. A főkapitány kérésére azután az 1913. szeptember 23-ai közgyűlésen Hauser R. Sándor törvényhatósági bizottsági tag indítványozta, hogy a hivatalt 1913. november 1-jén alakítsák meg. A tanács a költségvetéssel együtt szerette volna tárgyalni az ügyet. Végül is Hauser indítványáé lett a többség; ellene csak Becsey Károly szólott. A tanács még így is kételkedett, ami oda vezetett, hogy az 1913. november 1-i határidőt csak elmúlasztották.⁴²

Az 1913. október 31-i közgyűlés 1913:604. számon fogadta el az október 28-i tanácsülés által újból előterjesztett, alapjában véve azonban az 1908-ban meghozott határozatokra visszavezethető két szabályrendelet-javaslatot: a

---

⁴⁰ Szeged két fontos ügye. SZN 1912. máj. 24.

⁴¹ Statisztikai hivatal felállítását tervezi a tanács. DM 1913. jún. 11.

⁴² Megszavazták a bejelentő hivatalt. SZH 1913. szept. 25.; Kavardás a bejelentő hivatal körül. A főkapitány és a tanács harca. SZH 1913. szept. 26.

bejelentési kötelezettségről és a bejelentő hivatal (szervezetéről és) ügykezeléséről, s módosította a szervezeti szabályzat vonatkozó szakaszait, melyek részletesebb bemutatásától itt eltekintek.

A Belügyminisztérium 1914. március 16-án 216 633/1913. (!) számon hagyta jóvá az 1913:604 számon fölterjesztett szabályrendeleteket, az elsőben — a bejelentési kötelezettségről szólóban — azonban nem hagyhatta jóvá a tanács által az előadói szövegbe utólag beírt passzust, amely szerint "a rendőrség államosítása sestén a város által a bejelentő hivatalra fordított összeg nem lesz beszámítható abba az összegbe, mellyel a város az államosított rendőrség kiadásaihoz hozzájárulni tartozik".

Az 1914. március 24-i közgyűlés tanácsi javaslata 1914:186. számon ezt tudomásul vette és utasította a tanácsot a hivatal felállítására érdekében e további intézkedések megtételére. A tanács 1914. április 7-én 14 755/1914. számon megtette a szükséges intézkedéseket. A bejelentő hivatal működését májusban kezdte meg (21.214/1914. tan. sz.).⁴³ Megjegyzendő, hogy a bejelentő hivatal a kapitányi hivatal része lévén, a tanáccsal és más szervekkel csakis a főkapitány révén érintkezett (25 950/1914.).⁴⁴

6. A pusztára kitelepített rendőrségnek az 1872:353. sz. határozattal elfogadott szabályzata rendezte a felső- és alsóvárosi (tanyai!) pusztai kapitányok feladat- és hatáskörét. Legfőbb teendők a vagyon- és személybiztonságra való fölügyelet volt. Kihágási ügyekben csak tényvázlatot vehettek fel; utána az ügyet rendes bírósághoz vagy a kapitányi hivatalhoz továbbították. Mezőrendőrségi ügyekben intézkedhettek. Felügyeltek a kóborlókra, munkakerülőkre és a börtönből szabadultakra. Közigazgatási téren kiállították a pásztorleveleket, "kezelték" a külterületi cselédrendszert, útlevelet, erkölcsi és szegénységi bizonyítványokat és *marbás leveleket* állítottak ki. Ha ez utóbbiak valódiása felől kétségük volt, jelenteniük kellett a kapitányi hivatalnak. Felügyeltek a város csőzeire; befolyást gyakoroltak az ún. *külső gazdaságok* ügykezelésére, betekintettek számadásaikba, s a tapasztalt visszaéléseket jelentették a kapitányi hivatalba. Közreműködtek a legelő jóságok összeírásában; kipuhattolták a tilos és titkos legelőket. Segítséget nyújtottak a kirendelt bizottmányoknak, összeíró küldöttségeknek. Vizsgálták az iskolalátogatást is; felügyeltek a tanyai építkezésekre, utakra, hidakra és dobogókra; segédkeztek a közmunka szervezésénél; felügyeltek a vadászati tilalmakra, a tilos bormérésekre és az engedélyhez kötött táncmultságokra. Részt vettek a nyomozásban, újoncozásban, kézbesítésben, s mindazon ügyek intézésében, amelyeket a tanács vagy a kapitányi hivatal rájuk ruházott.

Alájuk tartoztak a pusztázók, a tanyai kapitányok és a káplárok. Ez utóbbiak megürült helyeit javaslatuk alapján lehetett betölteni. A ki nem telepített pusztázó rendőrség is rendelkezésükre állott. A kapitányi hivattal

---

⁴³ Látogatás a bejelentő hivatalban. DM 1914. máj. 14.

⁴⁴ A bejelentő hivatal fölállításának teljes iratanyaga: CSML Szeged tan. ir. 2 694/1912. lt. számon. A hivatkozott jegyzőkönyvi számok a törvényhatósági bizottsági közgyűlés jegyzőkönyveiben is fellelhetők.

állandó összeütköztetésben kellett lenniük; annak havonta jelentésekkel tartoztak. A befolyó büntetéspénzeket és az általuk kiadott okiratokért (pl. marhás levelekért) szedett díjakat a kapitányi hivatalnak számolták el.⁴⁵

A külterületeken az *állami anyakönyvvezetői* feladatokat a két pusztai *rendőrbiztos* teljesítette, akik e téren való helyettesítésre és kiegészítésre a közgyűlés — a polgármester ellenzésére is — 1898. november 17-én 1898:393. számon egy-egy *segédrendőrbiztosi* állás szervezését rendelte el. Ez ellen ugyan Széll Gergely és társai hiába fellebbeztek, a belügyminiszter jóváhagyta e határozatot, államsegélyt azonban nem biztosított (1899:203.).⁴⁶

1901. április 3-án Lippay Lajos törvényhatósági bizottsági tag arra tett indítványt, hogy az 1877:XXII. tc. szerinti községi bíraskodásba az egyetlen községi bírón kívül vonják be a "két külterületi rendőrbiztos alkapitányt" is; a kerületükbe eső lakosokat azonban ne kötelezzék, hogy 20 forint alatti követeléseiket feltétlen előttük peresítsék; ha akarnak, továbbra is járuljanak a városban székelő *községi bíró* elé. Ezeket ugyanis a községi bíró a heti vásárnapon szokta intézni, amikor a feleknek, tanuknak más dolguk is van a városban. A szervezőbizottság javaslatára a közgyűlés 1901. december 20-án 1901:731. sz. alatt elutasította az indítványt. A belterületi lakosokat igyekezett megkímélni attól, hogy a pusztai rendőrbiztosok elé kelljen vinni a tanyaiakkal szembeni kisebb ügyeiket, lévén az illetékesség meghatározója ezúttal is az alperes lakóhelye (1877:XXII. tc. 15. §). Úgy találták, hogy a tanyaiaknak nagyon is alkalmas idő a *betivásár* napján a községi bíró elé járulni, a külterületi rendőrbiztosok pedig amúgy is túl vannak terhelve.⁴⁷

7. A külterületi közbiztonságot a pusztázói intézmény egyre kevésbé tudván fenntartani, már 1893-ban fölvetődött, hogy némely városi törvényhatóság — így Szabadka — példájára igényeljék az 1881-ben létrehozott *m. kir. csendőrségnek* a szegedi tanyavilágba való bevezetését.⁴⁸ Attól persze nagyon is tartózkodtak, hogy a városi belterületére igényeljék; ehhez a csendőrök katonás föllépése túlságosan sok veszélyt jelentett.⁴⁹ A Szegedi Híradó cikkírója 1906. december 25-én már ki is számította, hogy 34 csendőrre lenne szükség; az első berendezkedés 18 000 K.-ba, az évenkénti fönntartás pedig 43 000 K.-ba kerülne.⁵⁰ 1907-ben kérte is ezt a város a belügyminisztertől, az 1908. február 27-i közgyűlés viszont kénytelen volt tudomásul venni: oly kicsiny a csendőrség létszáma, hogy e kérést most nem teljesítheti, mire — Somogyi Szilveszter főkapitány javaslatára — ismét fölírtak.⁵¹ Az 1882:X. tc.

---

⁴⁵ CSML Szeged th. biz. ir. 1872:443.

⁴⁶ CSML Szeged tan. ir. 17 481/1898. lt.

⁴⁷ Uo. 65 310/1902. lt.

⁴⁸ Reform a szegedi tanyákon. SZN 1893. máj 17.

⁴⁹ D'Hauer Pál: Szeged közendészete. A csendőrség és a rendőrség. SZN 1906. júl 18., 19.; A rendőrség újjászervezése. Csendőri szolgálat a külterületeken. SZN 1906. aug. 18.

⁵⁰ Csendőrök a külterületen. SZH 1906. dec. 25.

⁵¹ A külterületi csendőrség. SZN 1908. febr. 5.; Városi közgyűlés. A külterületi csendőrség. SZN 1908. febr. 28.

alapján a miniszter ezután már készségét nyilvánította, a költségeknek a város általi viseléséről azonban további tárgyalásra tett javaslatot.⁵² 1912 májusában újra fölvetődött a kérdés, egyelőre csak a tárgyalgatások szintjén.⁵³ 1913-ban a belügy oldaláról szorgalmazták az ügyet. A miniszter a zavargások letörésére egy 200 tagból álló csendőrkülönítményt tervezett, melyből 50-50-et Debrecenben és Szegeden akart elhelyezni: persze csak akkor, ha a városok és teljes költséget viselik, ami itt a kaszárnyával és külterületi építményekkel együtt 248 000 K.-ba került volna. A különítmény ellátta volna a külterületi rendőrség feladatát is. Az 1913. március 11-ei rendkívüli közgyűlés ebbe ugyan beleegyezett, a háború kitörése azonban kivitelét megakadályozta, így a csendőrség Szegedre való hozatala — noha itt volt a II. csendőrkerület székhelye is — egyelőre csak terv maradt.⁵⁴

8. Az új *Szeged története* nemrég megjelent 3. kötetének intézménytörténeti fejezeteit, ill. szakaszait — elő- és utótanulmányokkal egyetemben⁵⁵ — majd egy évtizede Miskolcon írtam. Mivel e mű terjedelmi keretei feszesek voltak, miként szerzőtársaimnak, nekem is a föltárt és földolgozott anyag jelentős részét a monográfiában nem nyílt mód közreadnom. E monográfia-alapanyag egy részét önálló tanulmánnyá formálva teszem most közzé, annak fokozott hangsúlyozásával, hogy írásom mintegy kiegészítő szakasza a monográfiában megjelent, *A közigazgatás és az igazságszolgáltatás a dualizmus évtizedeiben (1872–1918)* c. fejezetemnek.⁵⁶

Önkormányzat és rendőrség: önkormányzati rendőrség. E fogalmi párosítás a rendőrség államosítása (1919) előtt természetes volt. Mi több, 1990 óta is egyre gyakrabban történik hivatkozás rá. Tanulmányom hangsúlyozottan adalék-jellege mellett is fővillanthatja az egykori szegedi városi rendőrség színét és visszáját.⁵⁷ S ha e tanulmányban éppen csak érintett, alapjában véve bagatell *magánjogi* ügyekre vonatkozó, Szegeden a rendőrbíró (Tömörkény szavaival: *Koczor-bíróság*) előtt zajló *középségi bíráskodás* egymagában nem is jelenthet az ünnepelt munkásságához való szakmai kapcsolódást, azért remélem, hogy a régi városi intézmények és szereplők földidézése mond valamit Kemenes Bélának: a szegedi lokálpatriótának.

---

⁵² Csendőrség a külterületen. SZN 1908. jún. 2.

⁵³ Szeged két fontos ügye. SZN 1912. máj. 24.

⁵⁴ Csendőrkülönítmény Szegeden. SZN 1913. márc. 11., 12.; Csendőrkülönítmény Szegeden. DM 1913. márc. 12.

⁵⁵ *Ruszoly József: A népképviselői önkormányzat szegedi történetéhez (1848–1871).* Acta Jur. et Pol. Szeged. Tom. XXIX. Fasc. 4. (Szeged, 1982); *Ruszoly József: A szegedi népképviselői közgyűlés. 1848–1871.* (Szeged, 1984); *Ruszoly József: Szeged megyétől Nagy–Szegedig.* (Szeged, 1987).

⁵⁶ *Szeged története 3. [k.] 1849–1919.* Szerk. *Gadl Endre* (Szeged, 1991 [1992]) 637–689., különösen: 682–684.

⁵⁷ E témáról átfogóbban, városi statisztikai adatokkal alátámasztva írt *Kajtár István* *Magyar városi önkormányzatok (1848–1918) c. értekezésének* (Bp., 1992) X., A városok rendőrsége c. fejezetében (159–172.).

Forrásrövidítések

CSML	= Csongrád Megyei Levéltár, Szeged
DM	= Délmagyarország
Szeged tan. ir.	= Szeged tanácsi iratai
Szeged th. biz. ir., jkv.	= Szeged törvényhatósági bizottsági iratai, jegyzőkönyvei
SZH	= Szegedi Híradó
SZN	= Szegedi Napló

JÓZSEF RUSZOLY

SELBSTVERWALTUNG UND POLIZEI IN SZEGED (1872–1918)

(Zusammenfassung)

Der Verfasser, als Autor der Institutionsgeschichte der Stadtmonographie Band 3. (*Szeged története, Szeged 1991 [1992]*), gibt in dieser Abhandlung Beiträge über einzelne Fragen der Stadtpolizei von Szeged zur Zeit des Dualismus (1872-1918).

Die freie königliche Stadt Szeged hat sich über das Aufrechterhalten ihrer Polizei – die seit 1872 aus zwei Teile: aus der Polizei des inneren und des äusseren Gebietes bestand – immer selbst besorgt. Der Präsident der ganzen Polizei hiess Hauptkapitän (*főkapitány*), der als solcher ein Mitglied auch des Stadtrates gewesen ist.

Der Aufsatz beschäftigt sich mit den folgenden Problemen: 1. Initiativen bezüglich der Dienstordnung der Polizei; 2. Einführung einiger Teilreformen (z.B. der Übertretungsgerichtsbarkeit); 3. Auftauchen der Verstaatlichung der Polizei; 5. Errichtung des Anmeldebüros; 6. die erfolglosen städtischen Bestrebungen auf den Einsatz im äusseren Gebiet der ungarischen königlichen Gendarmerie.